

Transtutkimuksen ja intersukupuolisuuden tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä

Varpu Alasuutari, Sade Kondelin, Luca Tainio,
Roosa Toriseva & Emmi Vähäpassi

Viime vuosina keskustelu transsukupuolisuudesta ja intersukupuolisuudesta on saanut uudenlaista näkyvyyttä valtavirtamediassa. Yhdysvaltalainen *Time*-lehti ehti jopa julistaa vuoden 2014 olleen käännekohta ("transgender tipping point") transnäkyvyyden ja asenteiden muutoksessa (Steinmetz 2014). *National Geographic* -lehden uusin, tammikuun 2017 numero keskittyy sekin sukupuolen moninaisuuteen teemalla *Gender Revolution*. Suomessa esimerkiksi *Voima*-lehden ei-binaarista sukupuolta käsittelevä juttusarja "Näkymätön sukupuoli" on saanut kiitosta monipuolisuudesta ja asiallisuudesta. Uudenlaisesta näkyvyydestä huolimatta transihmisten ja intersukupuolisten ihmisten ihmisoikeuksien ja ruumiillisen koskemattomuuden toteutumisessa on kuitenkin edelleen puutteita.

Transgender Europe (TGEU)-järjestö julkaisi transmuistopäivänä (Transgender Day of Remembrance) tilaston, jonka mukaan yhteensä 295 transsukupuolista ihmistä tapettiin vuonna 2016 (Transrespect.org 2016). Vuoden 2017 ensimmäinen raportoitu uhri Mesha Caldwell löytyi ammuttuna tien laidasta Mississippin osavaltiossa jo tammikuun neljäntenä päivänä (Ring 2017). Transihmisten murhia muistettaessa on tärkeää huomata, että kaikki transihmiset

eivät ole yhtä haavoittuvaisia. Rodullistetut, transfemiiniset, seksityöläiset ja köyhät transihmiset ovat useammin väkivallan uhreja, joihin kohdistuu myös useammin poliisin profilointia ja institutionaalista väkivaltaa (Haritaworn, Kuntsman & Posocco 2014, 10). Transihmisten oikeuksia ajettaessa onkin tärkeää kysyä, keiden transihmisten oikeuksia silloin ajetaan, ja hyötyvätkö kaikki samasta politiikasta. Näkymät alkaneella Donald Trumpin presidenttikaudella eivät ole valoisat varsinkaan rodullistetuille transihmisille (Redden 2016). Myös Suomen nykyisen hallituksen aikana vähemmistökysymykset – ja ihmisoikeuskysymykset laajemminkin – ovat saaneet väistyä, eikä esimerkiksi uusimmassa tasa-arvoohjelmassa mainita sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöjä lainkaan (STM 2016). Uuskonservatiivinen ja oikeistolainen politiikka ajaa vähemmistöt ahtaalle.

Suomalainen julkinen keskustelu sukupuolen moninaisuudesta on suurimmaksi osaksi keskitynyt lääketieteen ja osittain myös lainsäädännön konteksteihin: eniten puhuttavat translain uudistus ja intersukupuolisten lasten hoitokäytännöt. Tämänhetkessä, vuonna 2003 voimaan astuneessa translaissa¹ juridisen sukupuolen vahvistamisen ehdoiksi on asetettu täysi-ikäisyys, kansalaisuus tai

1 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002 (Finlex 2002). Transseksuaali on vanhentunut käsite, joka näkyy yhä translain nimessä. Se on virheellinen käännös englannin kielen transsukupuolista tarkoittavasta sanasta *transsexual*, eikä sitä tule enää käyttää (Trasek 2017).

vakituinen asuinpaikka Suomessa, naimattomuusvaatimus² sekä lisääntymiskyvyttömyysvaatimus. Lakia ovat arvostelleet niin Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muižnieks (2012) kuin Yhdistyneiden Kansakuntien naisten syrjinnän poistamista koskevan sopimuksen valvomisesta vastaava CEDAW-komiteakin (2008). Viimeisimpänä myös YK:n kidutuksen vastainen komitea on ilmaissut huolensa koskien sukupuolenkorjausprosessia ja intersukupuolisten lasten kehollisen koskemattomuuden loukkauksia Suomessa (Seta 2016).

Translain kokonaisvaltaista uudistusta ovat ajaneet paitsi aktivistit, myös ihmisoikeusjärjestöt kuten Trasek, Amnesty International ja Seta. Tällä hetkellä laista on kuitenkin poistumassa vain naimattomuusvaatimus vuoden 2017 maaliskuussa voimaan astuneen uuden avioliittolain myötä. Suppeimmissa uudistusesityksissä on vaadittu vain naimattomuusvaatimuksen ja lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistamista. Näihin tavoitteisiin päätyi myös translain uudistusta valmistellut Sosi-aali- ja terveysministeriön työryhmä omassa esityksessään vuonna 2015 (STM 2015). Nämä ovat toki tärkeimmät yksittäiset epäkohdat mutta uudistuksina täysin riittämättömät. Muista Pohjoismaista Ruotsi on jo luopunut sterilisaatiovaatimuksesta, ja Tanska sekä Norja ovat siirtyneet itsemääräämisoikeuteen perustuvaan lainsäädäntöön, mikä tarkoittaa mahdollisuutta muuttaa juridinen sukupuoli omalla ilmoituksella ja ilman lääketieteellistä prosessia. Tämä näyttäisi olevan suunta laajemminkin Euroopassa. Mielestämme Suomen tulisi seurata mallia eikä tyytyä katsomaan kehitystä sivusta. Syksyllä 2016 käynnistynyt Trasekin ja Setan *Kuuluu kaikille!*-kampanja ajaakin itsemääräämisoikeuteen perustuvaa, lääketieteellisestä prosessista erotettua translakia sekä pyrkii herättämään keskustelua (kaksijakoisen) sukupuolimerkinnän tarpeellisuudesta (Translaki.fi 2017).

Juridisen sukupuolen sääntelyn lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota myös hoitojärjestelmään ja sitä säätelevään transasetukseen. Tanskassa juridista sukupuolta koskeva lakimuutos ei helpottanut lääketieteellistä prosessia, vaan samoihin aikoihin

lakimuutoksen kanssa lääketieteellinen prosessi muuttui keskitetyimmäksi ja hankaloitui entisestään (Minor & Mølgaard Tams 2016). Tanskan hiljattainen irtautuminen WHO:n ICD11-prosessista ja transdiagnoosien muuttaminen ei-patologisoiviksi luokitukseksi antaa toivoa lääketieteen ammattilaisten roolin muutoksesta portinvartijoista avun tarjoajiksi. Aktivistit kuitenkin varoittavat, että tämäkin muutos saattaa jäädä symboliseksi, eikä se välttämättä takaa itsemääräämisoikeutta hoitojen suhteen (Minor & Mølgaard Tams 2016; Russo 2017).

Intersukupuolisuus on pitkään ollut vielä transsukupuolisuuttakin vaietumpi ilmiö. Suomessa julkinen keskustelu intersukupuolisuudesta on alkanut vasta 2010-luvun aikana, kun yhä useammat nuoret ja aikuiset intersukupuoliset ihmiset ovat alkaneet tiedostaa kohtaamansa vääryydet ja halunneet tuoda kokemuksensa julki (Intersukupuolisuus.fi 2015; Nousiainen 2016). Esimerkiksi belgialainen huippumalli Hanne Gaby Odiele kertoi tammikuussa 2017 avoimesti omasta intersukupuolisuudestaan edistääkseen intersukupuolisten oikeuksia (Creager Cole Communications 2017). Vuosikymmeniä kestänyt salailun ja vaikenemisen kulttuuri onkin alkanut murentua ja tilalle on tullut intersukupuolisuusaktivismi, joka pyrkii paitsi tekemään intersukupuolisuudesta näkyvämmän ilmiön, myös ratkaisemaan intersukupuolisuuden lääketieteelliseen hoitoon liittyvät ongelmat. Merkittävimpänä kritiikin kohteena ovat olleet sukuelinten ulkonäköä muokkaavat kirurgiset operaatiot, joihin viitataan intersukupuolisten sukuelinten silpomisena (intersex genital mutilation, IGM) (StopIGM.org 2016).

Yhdysvaltalaisen seksologin John Moneyn 1950-luvulla tekemiin tutkimuksiin pohjaavat hoitokäytännöt ovat saaneet osakseen kritiikkiä jo vuosikymmenien ajan. Lääkäreitä muun muassa ohjeistettiin olemaan kertomatta potilaalle tämän intersukupuolisuudesta, mikä lisäsi intersukupuolisuuteen liittyvää salailua ja häpeää. Kritiikin johdosta on alettu kehittää uudenlaisia hoito-ohjeita ja osa valtioista on muuttanut lakejaan turvataksien intersukupuolisten henkilöiden ruumiillisen

2 Laissa on vaadittu avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevalta puolison suostumus sukupuolen vahvistamiseen. Avioliitto on muuttunut tällöin rekisteröidyksi parisuhteeksi ja rekisteröity parisuhde vastaavasti avioliitoksi.

koskemattomuuden (Council of Europe Commissioner for Human Rights 2015; European Union Agency for Fundamental Rights 2015; Seta 2015; Tasa-arvovaltuutetun toimisto 2012).

Suomessa Valtakunnallinen sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta ETENE antoi huhtikuussa 2016 merkittävän kannanoton intersukupuolisuuden lääketieteellisestä hoidosta. Siinä intersukupuolisuus nähtiin yhtenä mahdollisena sukupuolittuneen ruumiin muotona muiden joukossa. Kannanotossa suositeltiin muun muassa ulkoisia sukupuoliominaisuuksia muokkaavien toimenpiteiden toteuttamista vasta sitten, kun lapsi voi itse sekä määrittellä sukupuolensa että ottaa kantaa omaan seksuaalisuuteensa. Tällöin intersukupuoliselle henkilölle tehtäisiin terveyden kannalta välttämättömät hoidot, mutta ulkonäköä muokkaavista hoidoista saisi päättää intersukupuolinen henkilö itse. (ETENE 2016.) Samoilla linjoilla ovat myös Kättilöliitto (Intersukupuolisuus.fi 2016) ja Lapsiasiavaltuutettu (Lapsiasia.fi 2016). Keskustelu ja kritiikki eivät keskity pelkästään intersukupuolisuuden lääketieteelliseen hoitoon vaan laajemminkin kaksijakoiseen sukupuolikäsitykseen. Esimerkiksi ETENE:n kannanotossa halutaan myös avata keskustelu suomalaisen henkilötunnuksen sukupuolittuneisuuden tarpeellisuudesta.

Maltalla vuonna 2015 voimaan tullut laki sukupuoli-identiteetistä, sukupuolen ilmaisusta ja kehon sukupuolipiirteistä kieltää tahdonvastaisen, ei-lääketieteellisen sukelinkirurgian intersukupuolisille lapsille. Lakia on kuvailtu maailman parhaaksi translaiksi (Seta 2015) ja sitä on keuhuttu myös intersukupuolisten ihmisten keskuudessa. Vaikka laki on hyvä, se ei kuitenkaan ole täydellinen. Uusi laki ei esimerkiksi kriminalisoi ilman intersukupuolisen henkilön suostumusta tehtyä ulkonäköä muokkaavaa kirurgiaa, ja varakkaat vanhemmat voivat edelleen matkustaa ulkomaille hankkimaan haluamansa operaatiot ilman minkäänlaista rangastusta. Puutoksistaan huolimatta laki on osoitus siitä, että intersukupuolisuuteen voidaan suhtautua lainsäädännössä ja hoito-ohjeistuksissa myös toisin. Suomessa ei tällä hetkellä ole virallisia hoito-ohjeita intersukupuolisuutta koskien, minkä vuoksi käytännöt eroavat eri sairaaloiden välillä. ETENE:n sekä

muiden toimijoiden kannanotot ja lausunnot ovat selvä osoitus siitä, että myös Suomessa lääketieteellistä ymmärrystä intersukupuolisuudesta halutaan kehittää muotoon, joka ei riko intersukupuolisen henkilön kehollista itsemääräämisoikeutta.

Siinä missä translain uudistus ja intersukupuolisten lasten hoitokäytäntöjen muutokset saavat ainakin toistaiseksi vielä odottaa, vuoden 2015 alussa voimaan astuneet yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakien uudistukset ottivat huomioon myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt entistä selkeämmin. Uusi laki naisten ja miesten tasa-arvosta kieltää syrjinnän sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella – myös silloin, kun ”henkilön fyysiset sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen” (Finlex 2015). Näin ollen laki kattaa myös trans- ja intersukupuolisuuden perusteella tapahtuvan syrjinnän. Lisäksi lakiin kirjattiin koulutusta tarjoavien tahojen velvollisuus laatia tasa-arvosuunnitelma. Kuvaavaa tämänhetkiselle poliittiselle ilmastolle lienee se, että uudistus on saanut osakseen kritiikkiä. Kristillisdemokraattien kansanedustaja Antero Laukkanen teki kantelun Opetushallituksen *Tasa-arvotyö on taitolaji*-oppaasta (2015), jossa kouluja neuvotaan huomioimaan uuden lain mukaisesti sukupuolen moninaisuus tasa-arvosuunnitelmissaan. Perussuomalaisen nuorten julkaisema *#tyttö_poika*-kampanja taas puolusti konservatiivista, binaarista sukupuolinäkemystä vastareaktionä feminismin ja ”naistutkimuksen propagandalle” (Lehto 2016).

Poliittisen asenneilmapiirin kallistuminen oikealle on synnyttänyt paitsi vastarintaa, myös solidaarisuutta eri liikkeiden ja aktivistiryhmien välillä. Akateemisen tutkimuksen ja lainsäädäntöön keskittyvän aktivismin lisäksi queer- ja anarkistisessa liikehdinnässä on alettu entistä enemmän kiinnittää huomiota ja ottaa kantaa sukupuolen moninaisuuteen liittyviin kysymyksiin. Esimerkiksi Pride-kulkueissa on nähty viime vuosina suuria ja äänekkäitä pinkkimustia blokkeja vaatimassa sukupuolijärjestyksen kumoamista ja jokaisen oikeutta päättää omasta kehostaan. Anarkistista mustaa sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä symboloivaa pinkkiä yhdistävät queer-anarkistit olivat osa Pridekulkueita jo vuosina 2007 ja 2008, jolloin manifesteissa

peräänkuulutettiin seksuaalista vapautta ja radikaalia homohäpeää.³ Nyt muutaman vuoden hiljaisuuden jälkeen pinkkimustien blokkien manifesteissa on otettu eksplisiittisesti kantaa myös transsukupuolisten itsemääräämisoikeuden puolesta sekä vastustettu kapitalismia ja pinkkiä rahaa, eli lähinnä valkoisten keskiluokkaisten homomiesten ostovoiman ympärillä pyöriviä markkinoita. Sukupuolen moninaisuus näyttäytyy manifesteissa osana intersektionaalisten erojen ja valtasuhteiden verkostoa pelkän lääketieteellisen tai juridisen kysymyksen sijaan. Helsingissä vuoden 2016 pinkkimusta marssi järjestettiin eri päivänä kuin varsinainen Pride-marssi vastalauseena Priden kaupallistumiselle ja epäpoliittisuudelle. Pride-kulkueiden lisäksi pinkkimustat aatteet ja iskulauseet ovat matkanneet eri mielenosoitusten ja ryhmien välillä. Esimerkiksi cisnormatiivisuutta kritisoivia *Smash the cistem*-bänderolleja näkyi myös Tampereella ja Helsingissä kaikille turvallista katutilaa vaatineissa Otetaan yö takaisin -mielenosoituksissa naistenpäivänä 2016.

MONITIETEINEN TIETEENALA

Transtutkimus ja intersukupuolisuuden tutkimus on monitieteinen ja kriittinen tutkimusala, joka osallistuu monipuolisesti ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun trans- ja intersukupuolisten oikeuksista ja mahdollisuuksista. Sen parissa tutkitaan muun muassa sukupuolen moninaisuutta, sukupuolen ilmaisun rajoittamiseen liittyviä käytäntöjä ja lainsäädäntöä, sekä sukupuoleen, identiteettiin ja ruumiillisuuteen liittyvää kokemuksellista, tieteellistä ja poliittista tiedontuotantoa (Stryker 2006; Stryker & Currah 2014). Tieteenala on uusi, ja se on vakiinnuttamassa paikkaansa akateemisessa tutkimuksessa (Stryker & Currah 2014). Transtutkimus on kehittynyt feministisen tutkimuksen ja queer-tutkimuksen pohjalta ja rinnalla, käyden aktiivista, kantaaottavaa ja kriittistä keskustelua näiden tieteenalojen ohella myös lääketieteellisen ja psykologisen tutkimuksen kanssa (Bettcher & Garry 2009; Kondelin 2014; Whittle 2006b). Artikkelissaan

”Transgender Studies: Queer Theory’s Evil Twin” Susan Stryker (2004) kuvaakin transtutkimusta queer-tutkimuksen kaksoseksi, joka jakaa queer-tutkimuksen kanssa saman alkuperän feministisen tutkimuksen parissa, mutta joka kuitenkin noudattaa omaa kehitysrataansa ja pitää yllä omia, sukupuolen moninaisuuteen keskittyviä kysymyksenasetteluitaan. Transtutkimuksella on merkittäviä yhtymäkohtia myös samoihin aikoihin kehittyneen kriittisen vammaistutkimuksen kanssa, sillä normeista poikkeaviin ruumiisiin kohdistuvan lääketieteellisen vallankäytön kritiikki on oleellinen osa molempien alojen historiallisia lähtökohtia ja niiden ajankohtaisia keskusteluja (Mog & Lock Swarr 2008; Vähäpassi tässä numerossa). Sama kritiikki yhdistää myös intersukupuolisuuden tutkimusta ja kriittistä vammaistutkimusta (Toriseva tässä numerossa).

Transtutkimuksen ja feministisen tutkimuksen keskinäinen suhde ei kuitenkaan ole ollut ongelmaton. Talia Bettcher ja Ann Garry (2009) huomauttavatkin transtutkimuksen syntyneen vastauksena muun muassa Mary Dalyn (1978) ja Janice Raymondin (1979) transfobisille kirjoituksille. 1970-luvun radikaalifeministien transviihamielisyyttä kritisoivan Susan Stonen (2006 [1991]) *The Empire Strikes Back: A Posttranssexual Manifesto* onkin usein nimetty transtutkimuksen pioneeritekstiksi. *Transfeminist Perspectives* -teoksen johdannossa Finn Enke (2012) toteaa, että ongelmallisesta historiasta ja osin yhä ilmenevästä marginalisoinnista huolimatta sukupuolentutkimus on kuitenkin tarjonnut transtutkimukselle ja intersukupuolisuuden tutkimukselle institutionaalisen kodin. Enke myös ehdottaa, että sukupuolen moninaisuus tulisi nähdä sukupuolentutkimuksen kannalta keskeisenä eikä marginaalisena tutkimusaiheena.⁴ Transtutkimuksen, intersukupuolisuuden tutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen yhteenkietoutuneisuutta ja moleminpuolista vuorovaikutusta osoittaa kiinnostavalla tavalla sekin, että sukupuolentutkimukselle hyvin keskeinen, sosiaaliseen sukupuoleen viittava gender-termi on syntynyt 1950-luvulla trans- ja intersukupuolisia koskevissa amerikkalaisten

3 Homohäpeä eli Gay shame -liike on radikaali vastine epäpoliittiselle ja kaupallistuneelle Pride-kulttuurille. Se juhlistaa ala- ja vastakulttuureja assimilaatiopolitiikan ja normaaliuden ihannoinnin sijaan. (Hekanaho 2011.)

4 Samaa ehdottaa myös Mel Y. Chen *Sukupuolentutkimus*-lehteen 03/2016 käännetyssä haastattelussaan (Hayward 2016).

psykiatrien tutkimuksissa (Kähkönen & Wickman 2013; Repo 2016).

Vuodesta 2014 alkaen ilmestynyt, Duke University Pressin julkaisema tieteellinen aikakauslehti *TSQ: Transgender Studies Quarterly* on merkittävä osoitus transtutkimuksen vakiintuvasta asemasta itsenäisenä tieteenalana. Lehti pyrkii tarjoamaan ”korkean profiilin alustan innovatiiviselle tutkimukselle, joka haastaa transsukupuolisten elämän esineellistämisen, patologisoimisen ja eksotisoimisen” sekä ”tarkastelee sukupuolen, seksuaalisuuden, ruumiillisuuden ja identiteetin moninaisuutta tavoilla, joita queer- ja feministinen tutkimus eivät ole riittävässä määrin huomioineet” (Duke University Press 2014, suomennos Sade Kondelin). Tähän mennessä ilmestyneissä numeroissa on keskitytty muun muassa dekolonisaation, pedagogiikan ja kulttuurisen tuotannon teemoihin. Transtutkimuksen alan kasvu ja vakiintuminen näkyvät myös tieteellisten konferenssien määrässä. Vuonna 2016 suuria kansainvälisiä transtutkimuskonferensseja järjestettiin ainakin Yhdysvalloissa⁵, Kanadassa⁶ ja Portugalissa⁷. Englannissa järjestettiin samana vuonna intersukupuolisuuden tutkimukseen keskittyvä symposium.⁸ Vaikka useimmat 2010-luvun konferenssit ovat koonneet yhteen transtutkijoita laajasti koulutustaustasta ja tutkimuskohteesta riippumatta, myös tarkemmin rajattuihin teemoihin keskittyviä tapahtumia on alettu järjestää. Kiinnostavana esimerkkinä tästä toimii tammikuussa 2017 Earlham Collegessa Indianan Richmondissa pidetty Transgender Singing Voice -konferenssi, johon kokoontui muun muassa tutkijoita, musiikinopettajia, laulajia, säveltäjiä ja kuoronjohtajia transihmisten äänenkäyttöön ja musiikkikasvatukseen liittyvän yhteistyön merkeissä

ITSEKRIITTINEN TRANSTUTKIMUS

Muiden kriittisten tutkimusalojen tavoin transtutkimuksen kriittisyys kohdistuu lähtökohtaisesti myös

sen itsensä piirissä muodostuviin oletuksiin ja käytäntöihin. Tutkimus kehittyi tiiviissä yhteydessä aktivismiin ja taiteeseen, joilla on merkittävä rooli sekä alan sisäisessä että sen ulkopuolelle kohdistuvassa kritiikissä (Carter, Getsy & Salah 2014, 469–473; Whittle 2006a, xiv–xv). Transtutkimuksen hierarkioita käsittelevissä keskusteluissa on problematisoitu muun muassa hegemonista valkoisuutta, länsimaa-keskeisyyttä ja luokkaerojen sivuuttamista (Stryker & Aizura 2013, 8–10). Transsukupuolisuuden lääketieteellisten määrittelyjen ja diagnostisten reunaehto- jen on nähty olevan ableistisia eli toistavan kyvykkään ruumiin ja mielen normeja (Castañeda 2015; Sullivan 2008). Lääketieteellistä transsukupuolisuuden mallia kyseenalaistava transtutkimus saattaa sekin toisinaan asettaa normiksi kyvykkään, eikä- räsvän transihmistä ja hankaloittaa dysforian ja hoidontarpeen käsittelyä teoreettisessa ajattelussa (Baril 2015, 67; Vähäpassi tässä numerossa). Antropologi David Valentine (2007) osoittaa *Imagining Transgender*-teoksessaan, että intersektionaalisuuden näkökulmasta jo transgender-termin käyttö ylä- käsitteenä kaksijakoisen sukupuolen rajoja ylittäville ruumiille ja identiteeteille on ongelmallista: kaikki kattotermin alle ulkoa käsin luokitellut ihmiset eivät tunnista sitä omakseen, ja yleistävä luokittelu saattaa tällaisessa tilanteessa tehdä tavalla tai toisella marginaaliin jäävien ihmisten ja ryhmien kokemukset näkymättömiksi (Valentine 2007, 143–197).

Kielestä ja käsitteistä käydyllä keskustelulla onkin alusta asti ollut merkittävä rooli transtutkimuksen piirissä. Muun muassa englanninkielisen feministisen tutkimuksen pitkään jatkunut väittely sex- ja gender-käsitteiden eroista sekä näiden välisen kahtiajaon hyödyistä ja haitoista asettuu uudenlaiseen valoon transtutkimuksen näkökulmasta liittyen erityisesti niin sanottuun ”väärän ruumiin” retoriikkaan. Transsukupuolisuutta kuvataan usein ”väärässä ruumiissa olemiseksi”, ja muun muassa Holiday Simmons ja Fresh! White esittävät teokses-

5 Trans* Experience in Philosophy 13.–15.5.2016 Oregonin yliopistossa Eugenessa ja Trans*studies: an International Transdisciplinary Conference on Gender, Embodiment, and Sexuality 7.–10.9.2016 Arizonan yliopistossa Tucsonissa.

6 Moving Trans* History Forward 2016 17.–20.3.2016 Victorian yliopistossa.

7 Trans*Formations: Lives and Politics Beyond the Gender Binary 14.–15.6.2016 Lissabonin yliopistossa.

8 After the Recognition of Intersex Human Rights 23.–24.9.2016 Surreyn yliopistossa.

sa *Trans Bodies, Trans Selves* (2014), että transsukupuolisten sosiaalinen sukupuoli (gender) poikkeaa näiden biologisesta sukupuolesta (sex)⁹ (Simmons & White 2014, 3–4). Nikki Sullivan (2008) kritisoi tällaisen retoriikan käyttöä, sillä vaikka se saattaa hänen mukaansa edesauttaa esimerkiksi lääketieteellisten sukupuolenkorjaushoitojen turvaamista joillekin transsukupuolisille, osallistuu se samalla niiden transihmisten toiseuttamiseen ja näkymättömäksi tekemiseen, joiden kokemukset poikkeavat tästä normatiiviseksi muotoutuneesta narratiivista (Sullivan 2008, 107–112).¹⁰

Yksittäisten käsitteiden ja retoristen keinojen lisäksi transtutkimuksen ajankohtaisissa keskusteluissa on kiinnitetty huomiota englannin kielen hegemoniseen asemaan sekä tutkimuksen kielenä että transidentiteettien ja -ruumiiden määrittäjänä. *TSQ*-lehden *Translating Transgender*-teemanumeron johdannossa David Gramling ja Aniruddha Dutta pohtivat, miten englannin kieli voisi transtutkimuksen kontekstissa ystävyyttä ja elää rinnakkain muiden kielten kanssa niiden syrjäyttämisen sijaan (Gramling & Dutta 2016, 333–336, 354). Syyskuussa 2016 Arizonan yliopistossa Tucsonissa järjestetyssä transtutkimuskonferenssissa keskusteltiin niin ikään sitä, miten alan kansainvälinen tutkimusyhteisö voisi aiempaa paremmin ylittää raja-aitoja englannin ja muiden kielten välillä. Nykytilanteen todettiin sekä rajoittavan ei-englanninkielisten tutkijoiden konkreettisia osallistumismahdollisuuksia että pitävän englannin kieleen nojaavan yhteisön tietämättömänä esimerkiksi portugaliksi, kiinaksi ja venäjäksi julkaistavasta merkittävästä tutkimuksesta.

Kieli onkin merkittävässä roolissa transtutkimuksen ajankohtaisissa, intersektionaalisuutta koskevissa keskusteluissa. Suomen akateemisella kentällä on jo pitkään oltu huolestuneita siitä, että yhä suurempi osa suomalaisesta tutkimuskirjallisuudesta julkaistaan englanniksi. Toisaalta paineet kansainväliseen verkostoitumiseen ja julkaisemiseen

ovat jatkuvasti kasvaneet. Transtutkimuksen ja intersukupuolisuuden tutkimuksen kaltaisilla pienillä tieteenaloilla nämä paineet ovat erityisen suuria, sillä voi olla vaikeaa esimerkiksi löytää soveltuvaa suomen- tai ruotsinkielistä julkaisualustaa.¹¹

TUTKIMUS SUOMESSA JA MUISSA POHJOISMAISSA

Suomessa transtutkimusta ja intersukupuolisuuden tutkimusta on tehty vasta verrattain vähän. Sami Suhonen (2007) huomauttaa, että vaikka esimerkiksi suomalaisen homo- ja lesbotutkimuksen parissa on käsitelty tarinoita sukupuolinormeja kyseenalaistavista ihmisistä, niitä on tulkittu lesbo- ja homosilmälasiin läpi, eikä sukupuolen moninaisuutta ole aina osattu nähdä omana erityisenä teemanaan, joka vaatii erilaista kysymyksenasettelua. Maarit Huuskan (2010) mukaan transkysymyksiin keskittyvää tutkimusta onkin Suomessa alettu tehdä vasta 1990-luvulla. Stakesin tutkija Merja Rastaa vuonna 1992 julkaisema raportti *Oikeus oman identiteetin mukaiseen elämään? Tutkimus transseksuaalien elämästä ja asemasta Suomessa* oli ensimmäinen suomalainen tutkimus, jossa tarkasteltiin suomalaisten transihmisten kokemuksia (Rastaa 1992; Suhonen 2007). Vaikka raportti nykytutkimuksen näkökulmasta on etenkin termivalinnoiltaan vanhentunut, vaikutti se kuitenkin merkittävästi transsukupuolisten aseman parantamiseen Suomessa (Huuska 2010, 156).

Ensimmäiset transsukupuolisuutta käsittelevät suomalaiset väitöskirjat julkaistiin vasta 2000-luvulla (Pimenoff 2008; Vilka 2006; Wickman 2001). 2000-luvun alkupuolella transtutkimus ei vielä ollut vakiintunut tutkimusala, eikä sukupuolentutkimuksestaan ollut tuolloin mahdollista väitellä. Jan Wickmanin ja Hanna Vilkan tutkimukset olivatkin tutkimusotteeltaan sosiologisia ja Veronica Pimenoffin saksaksi julkaistu väitöskirja lääketieteellinen. Wickmania (2001), jonka

9 Simmons ja White tosin huomauttavat, että on yksinkertaistavaa liittää gender-käsite yksinomaan sosiaaliseen ja sex yksinomaan biologiseen sukupuoleen, mutta pitävät jakoa kuitenkin hyödyllisenä transkokemuksen kuvaamisen kannalta (Simmons & White 2014, 3).

10 Myös Sullivanin tulokulmaa on kritisoitu (ks. Vähäpassi tässä numerossa).

11 Puhumattakaan karjalan, romanikielen ja saamelaiskielten kaltaisista pienistä vähemmistökielistä.

väitöskirja käsitteli transihmisten näkemyksiä transsukupuolisuudesta suhteessa binaariseen sukupuolijärjestelmään, voidaan kuitenkin pitää suomalaisen transtutkimuksen edelläkävijänä. Vilkan (2006) väitöskirja käsitteli transihmisten sukupuolta koskevan tiedon muotoutumista, ja Pimenoff (2008) tarkasteli väitöskirjassaan sukupuolenkorjausta Suomessa vuosina 1970–2002. Transteemoja oli mukana myös Jukka Lehtosen (2003) seksuaalisuutta ja sukupuolta koulumaailmassa käsittelevässä sosiologian alan väitöskirjassa ja Monica Ålgarsin (2012) kehonkuvaa, syömishäiriöitä ja sukupuoli-identiteettiä käsittelevässä psykologian alan väitöskirjassa. 1990- ja 2000-luvulla transsukupuolisuutta ja transihmisten kokemuksia käsiteltiin myös erilaisissa tutkimusraporteissa, jotka koskivat muun muassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen työelämäkokemuksia (Huuska 2001; Lehtonen 2011; Lehtonen & Mustola 2004) ja sosiaali- ja terveyspalveluja (Lehtonen, Nissinen & Socada 1997). Intersukupuolisuuden tutkimus on puolestaan ollut tänä aikana Suomessa vähäisempää (Toriseva 2013). Intersukupuolisuuteen liittyen on julkaistu muun muassa hoitotyön opinnäytetyö (Junttananen, Länsisalmi & Stevens 2004) sekä filosofian pro gradu -tutkielma (Pirkanen 2005).

Sittemmin transtutkimus ja intersukupuolisuuden tutkimus ovat nousseet tärkeiksi tutkimusaiheiksi etenkin sukupuolentutkimuksessa. 2010-luvulle tultaessa trans- ja intersukupuolisuutta on tutkittu muun muassa ikääntymisen ja palveluntarpeiden (Irni & Wickman 2011; Törmä ym. 2014), hormonihoitojen (Irni 2013) ja transihmisten elämäntarinoihin perustuvien kertomusten (Kähkönen 2013) näkökulmista. Myös trans- ja intersukupuolisuusaiheisia pro gradu -tutkielmia ja muita opinnäytetöitä on tehty yhä enemmän, mikä osaltaan osoittaa, että suomalainen transtutkimus ja intersukupuolisuuden tutkimus on elinvoimainen ja kasvava tie-

teenala.¹² Suomalaisen transtutkimuksen kannalta merkittävää on myös Suomen queer-tutkimuksen seuran vuonna 2013 julkaisema *SQS*-lehden transtutkimuksen teemanumero, joka on ensimmäinen kokonaan transsukupuolisuuden tutkimukseen keskittyvä tieteellinen joutajulkaisu Suomessa (Kähkönen & Wickman 2013). Teemanumeron artikkeleissa pureuduttiin transkysymyksiin muun muassa elokuvamusiikin tutkimuksen (Välimäki 2013), lääketieteellisen paradigmanmuutoksen mahdollisuuden (Tainio 2013) ja transihmisten tuottamien ja transihmisille suunnattujen mediatekstien tutkimuksen (Vähäpassi 2013) kautta.

Transtutkimus ja intersukupuolisuuden tutkimus on nousussa myös muissa Pohjoismaissa. Pohjoismaissa toimii transtutkimusverkosto Nordic Trans Studies Network, jonka puitteissa on järjestetty neljä kansainvälistä transtutkimuksen symposiumia vuosien 2009–2016 aikana: ensimmäinen Linköpingin yliopistossa vuonna 2009, toinen Uppsalan ja Södertörnin yliopistoissa 2014, kolmas Turun yliopistossa 2015 ja neljäs Karlstadin yliopistossa 2016. Trans- ja intersukupuolisuusteemat näkyvät myös sukupuolentutkimuksen tieteellisissä julkaisuissa. Pohjoismaisen *lambda nordica*-lehden teemanumerossa vuonna 2014 keskityttiin transkysymyksiin terveydenhuollossa. Lisäksi ruotsalainen *Tidskrift för Genusvetenskap (TGV)* julkaisi vuonna 2016 teemanumeron cisnormatiivisuudesta ja feminisistä. Trans- ja intersukupuolisuusteemat ovat aiempaa enemmän esillä myös pohjoismaisissa sukupuolentutkimuksen konferensseissa ja opetuksessa. Esimerkiksi vuonna 2016 Linköpingissä järjestetty Ruotsin suurin sukupuolentutkimuksen konferenssi G16 sisälsi useita transtutkimusta käsitteleviä paneeleja, ja transtutkijoiden verkostoitumista tuettiin muun muassa caucus-tapaamisella. Samana vuonna Södertörnin yliopistossa Tukholmassa jär-

12 Opinnäytetöissä on muun muassa tarkasteltu intersukupuolisuutta sukupuolittavien hoitokäytäntöjen ja medicalisaation näkökulmista (Laakso 2007; Toriseva 2013), pohdittu intersukupuolisten tiedontarpeita ja tiedonhankintaa (Rissanen 2012), käsitelty intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeutta (Silkkola 2014) sekä analysoitu intersukupuolisuuden aiheuttamasta identiteettiuhasta selviämistä (Karppinen 2015). Lisäksi on tutkittu transsukupuolisten kokemaa parisuhdeväkivaltaa (Köngäs 2013), sukupuolen ja seksuaalisuuden vuorovaikutussuhteita ei-heteroseksuaalisten transihmisten eletyissä kokemuksissa (Kondelin 2014), sukupuolten diskursiivista rakentumista sukupuolenkorjausprosessia koskevassa asiantuntijapuheessa (Tainio 2014), transsukupuolisen position materiaalis-diskursiivista rakentumista (Susi 2014), nuorten transmiesten näkemyksiä sukupuolesta (Ripatti 2014), muunsukupuolisuutta suhteessa valtavirran sukupuoliuskontoon (Purovaara 2014) ja transaktivismiin ja -tutkimuksen kehittymistä Suomessa (Eriksson tulossa).

jestettiin InterGender-verkoston tohtorikoulutettaville suunnattu Trans Studies and Intersectional Activism -kurssi, joka kokosi yhteen nuoria tutkijoita ympäri Eurooppaa.

Intersektionaalisuus on noussut viime aikoina keskeiseen asemaan niin transtutkimuksen pohjoismaisissa kuin kansainvälisissäkin keskusteluissa. Esimerkiksi edellä mainitussa Karlstadin transtutkimussymposiumissa teemana oli transtutkimuksen dekolonisaatio Pohjoismaissa. Alan tapahtumis- ja on pohdittu muun muassa pakolaistaustaisten transihmisten asemaa, saamelaisuuden ja sukupuolen moninaisuuden suhdetta toisiinsa sekä transihmisten tekemää seksityötä. Keskustelut ovat tuoneet esiin sekä globaalin näkökulman että paikallistuneiden tietojen merkityksen kriittiselle transtutkimukselle ja intersukupuolisuuden tutkimukselle.

Marginalisoituja ihmisryhmiä koskevan tutkimuksen tapauksessa voidaan pitää erityisen oleellisenä, että tutkimusta tehdään myös paikallista vaikuttavuutta ajatellen, ei yksinomaan kansainvälisyyttä tavoitellen. Viviane Namaste (2009) kritisoi queer- ja feminististä teoriaperinnettä siitä, että niiden parissa tehdyssä, transihmisiä koskevassa tutkimuksessa ei ole riittävässä määrin pyritty parantamaan oikeiden, elävien transihmisten asemaa. Hänen mukaansa transihmisillä pitää olla mahdollisuus osallistua itseään koskevan tiedon tuotantoon, arvioimiseen ja soveltamiseen (Namaste 2009, 23–28). Suomalaisessa kontekstissa tämän mahdollisuuden kehittäminen voisi tarkoittaa esimerkiksi tiedon laajempaa tarjoamista myös niille transihmisille, jotka eivät ymmärrä englantia. Tästä näkökulmasta tätä teemanumeroa voi pitää sekä vähemmistö- että kielipoliittisena tekona: se tarjoaa esimerkkejä siitä, että kiinnostavaa tutkimusta trans- ja intersukupuolisuuden kysymyksistä voi tehdä myös paikallisilla kielillä, ja rohkaisee suomen- ja ruotsinkieliseen tieteelliseen keskusteluun näihin kysymyksiin liittyen.

ARTIKKELIEN JA PUHEENVUOROJEN ESITTELYT

Roosa Torisevan artikkeli tarttuu intersukupuolisuuden lääketieteellisiin ymmärryksiin crip-teoreettisen eli kriittisen vammaistutkimuksen

tutkimusotteen avulla. Toriseva analysoi suomalaisten intersukupuolisten lasten hoidosta vastaavien lääkäreiden näkemyksiä, jotka pitkälti määrittävät intersukupuolisten lasten hoitoa Käypä hoito-suositusten puuttuessa. Haastattelumateriaalin crip-luentaan pohjaavassa artikkelissaan Toriseva osoittaa, että lääketieteelliset näkemykset intersukupuolisten lasten ulkonäköä muokkaavista leikkauksista eroavat toisistaan riippuen siitä, nähdäänkö intersukupuolisuus sukupuolen moninaisuutena vai häiriönä. Artikkelitarkastelee niitä normatiivisuuksia, joita kietoutuu käsitykseen intersukupuolisista ruumiista ehdottomasti muokkaamisen tarpeessa olevina, ja osoittaa, miten näissä normatiivisissa oletuksissa pakollinen heteroseksuaalisuus ja pakollinen kyvykyys kietoutuvat yhteen. Analyysinsä pohjalta Toriseva ehdottaa normatiivisuuksien avaamiseksi keinotekoisien normaaliuden käsitettä.

Alexis Ranckenin artikkeli lähestyy sosio-onomastiikkaa, eli nimiin liittyvien sosiaalisten merkitysten ja valtasuhteiden tutkimusta, transinklusiivisuuden näkökulmasta. Artikkelitarkastelee empiirisen aineiston avulla, kuinka Suomen ja Ruotsin sukupuolittuneet etunimikäytännöt ja niitä koskeva lainsäädäntö vaikuttavat monin eri tavoin sukupuoleltaan ei-normatiivisten ihmisten kokemuksiin omasta nimestään ja sen käytöstä. Feministisen tutkimuksen vaikutteet ovat merkinneet sukupuoliroolien ja niihin liittyvien odotusten huomioonottamista nimitutkimuksessa. Transinklusiivinen nimitutkimus ottaa lähtökohdakseen oikeuden itsemäärittelyyn juridisen sukupuolen sijaan. Tällöin nimen antaminen nähdään sukupuolittavana tekona. Ottamalla oman nimensä haltuun henkilö voi positoida itse itsensä muun muassa sukupuolen suhteen.

Emmi Vähäpassin artikkeli käsittelee vammaistutkimuksen ja transtutkimuksen yhteyksiä sekä tapoja, joilla vammaistutkimuksen alalla tehdyt teoretisoinnit voivat hyödyttää ja edistää transpolitiikkaa ja -teoriaa. Erityisesti Vähäpassi pohtii vammaisuuden sosiaalisen mallin ja sen jälkeen kehitettyjen ruumiillisuuden, kivun ja hoidontarpeen huomioivien mallien – kuten Alison Kaferin poliittis-relationaalisen mallin – tuomia mahdollisuuksia transtutkimukselle. Vaikka transsukupuolisuuden ja vammaisuuden välillä on yhteyksiä muun

muassa lääketieteeseen liittyvien monimutkaisten suhteiden kautta, trans- ja vammaisliikkeiden välillä ei ole juuri yhteistyötä eikä vammaistutkimuksen teoretisointia ole hyödynnetty transtutkimuksessa. Vähäpassi tuo näitä aloja ja liikkeitä lähemmäs toisiaan osoittaen vammaistutkimuksen hyödyt sekä transaktivismille ja -tutkimukselle että anti-ableistisen transpolitiikan ja -teorian kehittämiseksi.

Lotta Kähkönen ja Joy Ladin käyvät puheenvuorossaan dialogia *transpoetiikan* käsitteestä, joka on muodostunut merkittäväksi sekä tieteellisissä että taiteellisissa transkeskusteluissa. Heidän mukanaan runous ja runollisuus tarjoavat mahdollisuuksia identiteettien tutkiskeluun ja ilmaisuun tavoilla, jotka normatiivisen arkikielen piirissä ovat mahdottomia, kiellettyjä tai vaarallisia.

Varpu Alasuutari tuo puheenvuorossaan hyvin elämän, elämäntien ja queerin ajan teemoja transtutkimuksen, leskeyden tutkimuksen ja ikääntymisen tutkimuksen kentille. Transsukupuolisen Tiinan haastattelun kautta Alasuutari tarkastelee puolison kuolemaa tapahtumana, joka menetyksen ohella voi tarkoittaa myös mahdollisuutta alkaa vihdoin elää avoimesti omana itsenään.

Jukka Lehtonen tarkastelee metodologisessa puheenvuorossaan niitä haasteita, jotka liittyvät intersukupuolisten koulu- ja työelämäkokemusten tutkimukseen. Lehtonen arvioi kriittisesti aiempia kyselytutkimuksia ja niiden rajoitteita, pohtien samalla keinoja näiden ratkaisemiseksi.

Teeman ulkopuolisena puheenvuorona numerossa julkaistaan myös Satu Venäläisen kommentiteksti, joka on saanut inspiraationsa *Sukupuolentutkimus*-lehden uusmaterialistisia feminismejä käsittelevästä teemanumerosta 3/2016. Venäläinen pohtii puheenvuorossaan affektikeskusteluissa rakentuvia ryhmäytymisiä, erottautumisia ja tutkijaidentiteettejä, joita itsessäänkin voi tarkastella affektiivisesti muotoutuvina. Sen sijaan, että affektiivisuutta ajateltaisiin joko materiaalisena tai diskursiivisena, Venäläinen ehdottaa ”kevytkenkäistä” feminististä lähestymistapaa affekteihin - ja metodologioihin laajemminkin. Kirja-arvioissa teemanumeroon kytkeytyy puolestaan Touko Vaahteran arvio Alison Kaferin teoksesta *Feminist, Queer, Crip* (2013), joka toimii myös Torisevan artikkelissa

keskeisenä teorialähteenä, mutta muuten arvioissa käsitellään tuttuun tapaan ajankohtaisia feministisiä ja sukupuolentutkimuksellisia kirjoja.

SCIENCE, EMBODIMENT AND TRANSFORMATION -TUTKIMUSRYHMÄ JA TOIMITUSPROSESSI

Käsillä olevan teemanumeron toimittajat ovat Turun yliopistossa toimivaan tutkimusryhmään Science, Embodiment and Transformation (lyhyemmin SET) kuuluvia väitöskirjantekijöitä. Ryhmässä tutkitaan paitsi lääketieteellisiä käytäntöjä, myös sukupuolta koskevia tiedontuotannon tapoja tieteiden, taiteiden ja aktivismin näkökulmista. SET-ryhmän tavoitteena on tuoda näkyviin niitä ajattelun, teorioiden ja politiikan rajoja, jotka liittyvät sukupuolen ja ruumiin käsitteellistämiseen, kyseenalaistaa sukupuolen normatiivista kahtiajakoa ja kiinnittää huomiota trans- ja intersukupuolisten ihmisten elettyihin kokemuksiin. Ryhmä pyrkii myös yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen esimerkiksi erilaisten ajankohtaisiin aiheisiin liittyvien kannanottojen avulla sekä tuottamalla tutkimustietoa lainsäädännön ja lääketieteellisten käytäntöjen muuttamiseksi. SET-tutkimusryhmä perustettiin vuonna 2015 Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen yhteyteen, ja sitä johdetaan sukupuolentutkimuksen oppiaineesta käsin. Ryhmää johtavien PD Sari Irnin sekä FT Lottamari Kähkösen lisäksi tutkimusryhmään kuuluu post doc -tutkijoita, jatko-opiskelijoita ja maisterivaiheen opiskelijoita myös Tampereen ja Helsingin yliopistojen sukupuolentutkimuksen oppiaineista. (SET 2016.) Lisäksi tutkimusryhmän yhteydessä toimii laajempi tutkijaverkosto, jossa on jäseniä muista yliopistoista. Ryhmä on tehnyt kansainvälistä yhteistyötä järjestämällä vuonna 2015 Turun yliopistossa Nordic Transgender Studies -symposiumin.

Trans- ja intersukupuolisuuden tutkimukseen keskittyvän teemanumeron toimittaminen on ollut tärkeää alan tutkimuksen näkyvyyden lisäämisen kannalta, mutta myös toimittajilleen hyödyllinen oppimisprosessi. SET-tutkimusryhmän toisen johtajan ja *Sukupuolentutkimus*-lehden toisen päätoimittajan Sari Irnin ohjauksessa teemanumeron

viisi päätoimittajaa ovat saaneet tutustua tieteellisten julkaisujen toimittamisen käytäntöihin konkreettisesti. Tutuksi on tullut koko teemanumeron toimittamisen kaari kirjoituskutsun laatimisesta abstraktien valintaan, ensimmäisiin editointikielroksiin, referee-kommenttien etsimiseen, kirjoittajien ohjeistamiseen ja tekstien työstämiseen julkaisukuntoisiksi. Monille toimittamiseen osallistuneille teemanumero on ollut ensikosketus akateemiseen toimitustyöhön. Kurssimuotoisena toteutettu teemanumeron toimitus onkin mahdollistanut toimitustyöhön liittyvän hiljaisen tiedon siirtämisen nuorille tutkijoille tavalla, joka kannustaa meitä teemanumeron toimittajia tarttumaan toimituksellisiin tehtäviin myös tulevaisuudessa. Kurssimuotoi-

suus tarkoittaa samalla sitä, että toimitustyö kartuttaa väitöskirjantekijöiden opintopisteitä ja on siten konkreettisesti yhdistettävissä osaksi jatko-opintoja. Omasta puolestamme olemme olleet erittäin tyytyväisiä saamaamme tilaisuuteen toimia teemanumeron toimittajina ja mahdollisuuteen lisätä transtutkimuksen ja intersukupuolisuuden tutkimuksen näkyvyyttä sekä *Sukupuolentutkimus–Genusforskning*-lehdessä että Suomessa laajemmin.

Turussa 17.2.2017

Varpu Alasuutari, Sade Kondelin, Luca Tainio,
Roosa Toriseva & Emmi Vähäpassi

KIRJALLISUUS

- Baril, Alexandre (2015) Transness as Debility. Rethinking Intersections between Trans and Disabled Embodiements. *Feminist Review* 111:1, 59–74.
- Bettcher, Talia & Garry, Ann (2009) Introduction. *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* 24:3, 1–10.
- Carter, Julian B., David J. Getsy & Trish Salah (2014) Introduction. *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 1:4, 469–481.
- Castañeda, Claudia (2015) Developing Gender: The Medical Treatment of Transgender Young People. *Social Science & Medicine* 143, 262–270.
- CEDAW (2008) *Naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean loppupäätelmät: Suomi*. <http://www.formin.fi/public/download.aspx?ID=39943&GUID=%7B3108B106-A9C4-4BCE-BB3B-027048204866%7D> (haettu 13.2.2017).
- Council of Europe Commissioner for Human Rights (2015) *Human Rights and Intersex People*. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806da5d4> (haettu 14.2.2017).
- Creager Cole Communications (2017) International Fashion Model Hanne Gaby Odiele Reveals She is Intersex. *InterACT: Advocates for Intersex Youth*, 23.1.2017. <http://interactadvocates.org/wp-content/uploads/2017/01/PRESSRELEASE-HannesAnnouncement.pdf> (haettu 13.2.2017).
- Daly, Mary (1978) *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism*. Boston: Beacon Press.
- Duke University Press (2014) Description. *TSQ: Transgender Studies Quarterly*. <https://www.dukeupress.edu/tsq-transgender-studies-quarterly/> (haettu 12.2.2017).
- Enke, Finn (2012) Introduction. Teoksessa Enke, Finn (toim.) *Transfeminist Perspectives in and beyond Transgender and Gender Studies*. Philadelphia: Temple University Press, 1–15.
- Eriksson, Panda (tulossa) *The Parallel Development of Trans Studies and Activism in Finland*. Sukupuolentutkimuksen pro gradu -tutkielma, Åbo Akademi.
- ETENE (2016) *Kannanotto intersukupuolisten lasten hoidosta*. http://etene.fi/artikkeli/-/asset_publisher/etene-ja-intersukupuolisten-lasten-hoito?p_p_auth=DA3LEsQw (haettu 13.2.2017).
- European Union Agency for Fundamental Rights (2015) *The Fundamental Rights Situation of Intersex People*. <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-focus-04-intersex.pdf> (haettu 14.2.2017).
- Finlex (2002) *Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020563> (haettu 13.2.2017).

- Finlex (2015) *Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609> (haettu 13.2.2017)
- Gramling, David & Dutta, Aniruddha (2016) Introduction. *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 3:3–4, 333–356.
- Haritaworn, Jin, Kuntsman, Adi & Posocco, Silvia (2014) Introduction. Teoksessa Haritaworn, Jin, Kuntsman, Adi ja Posocco, Silvia (toim.) *Queer Necropolitics*. Oxon & New York: Routledge, 1–27.
- Hayward, Eva (2016) Haastattelussa Mel Y. Chen. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 29:3, 52–57. Suomentaneet Katariina Kyrölä & Sari Irni.
- Hekanaho, Pia Livia (2011) Gay shame ja radikaali häpeän politiikka. Teoksessa Kainulainen, Siru & Parente-Čapková, Viola (toim.) *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*. Turku: Utukirjat, 54–83.
- Huuska, Maarit (2010) Transsukupuolisuuden tutkimus Suomessa. Teoksessa Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 155–160.
- Intersukupuolisuus.fi (2016) *Kättilöilyn kannanotto intersukupuolisten lasten hoidosta*. <http://intersukupuolisuus.fi/2016/05/04/katiliiton-kannanotto-intersukupuolisten-lasten-hoidosta/> (haettu 14.2.2017).
- Intersukupuolisuus.fi (2015) *Nimellä ja kasvoilla – ehkä joskus*. <http://intersukupuolisuus.fi/2015/12/11/nimella-ja-kasvoilla-ehka-joskus/> (haettu 13.2.2017).
- Irni, Sari (2013) Sex, Power and Ontology. Exploring the Performativity of Hormones. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 21:1, 41–56.
- Irni, Sari & Wickman, Jan (2011) *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet*. SETA-julkaisuja 20. Helsinki: Unigrafia.
- Junttanen, Paula, Länsisalmi, Suvi & Stevens, Johanna (2004) *Nuorten intersukupuolisten kokemuksia seksuaaliterveyspalveluiden asiakuudesta*. Hoitotyön opinnäytetyö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karppinen, Jenna (2015) *Intersukupuolisuuden aiheuttamasta identiteettiuhasta selviäminen*. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20150447>
- Kondelin, Sade (2014) *Transforming Bodies, Wandering Desires - Intra-actions of Gender and Sexuality in Non-heterosexual Transgender Embodiment*. Nais- ja sukupuolentutkimuksen maisteriohjelma, pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014060226069>
- Kähkönen, Lotta (2013) Reading the Potential of Jackie Kay's Trumpet for Transgender Ethics. *lambda nordica* 18:3–4, 123–143.
- Kähkönen, Lotta & Wickman, Jan (2013) Sukupuolen moninaisuus ja queer-näkökulmat. *SQS: Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 7:1–2, I–X. <http://journal.fi/sqs/article/view/50793>
- Köngäs, Anne (2013) *Mustelmia sateenkaareissa: narratiivinen tutkimus transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemuksista*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula201404281102>
- Laakso, Laura (2007) *Medikalisoitu intersukupuolinen keho*. Naistutkimuksen pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10077/URN_NBN_fi_jyu-2007377.pdf?sequence=1
- Lapsiasia.fi (2016) *Lapsiasiavaltuutettu: Intersukupuolisten lasten oikeuksia vahvistettava*. <http://lapsiasia.fi/tata-mieltä/tiedotteet/2016-2/lapsiasiavaltuutettu-intersukupuolisten-lasten-oikeuksia-vahvistettava/> (haettu 14.2.2017).
- Lehto, Mika (2016) Perussuomalaiset nuoret aloitti tyttö–poika-kampanjan vastaiskuna feminismille: ”Biologisia tosiseikkoja ei voi kiistää”. *Iltasanomat* 25.2.2016. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001126118.html> (haettu 13.2.2017).
- Lehtonen, Jukka (2003) *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa – Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Lehtonen, Jukka (toim.) (2001) *Seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöt työelämässä*. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukseen raportteja 269. Saarijärvi: Gummerus.
- Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati (toim.) (2004) *”Eihän heterotkaan kerro” – Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä*. ESR-tutkimukset ja selvitykset -sarja. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Lehtonen, Jukka, Nissinen, Jussi & Socada, Maria (toim.) (1997) *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Lesbot, homot, bi- ja transihmiset sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaina*. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Minor, Alice & Mølgaard Tams, Laura (2016) *Danish Minister Of Health To Push For De-Psychiatrization Of Transgender Persons*. <http://killjoy.dk/en/Report/Minister-Of-Health> (haettu 13.2.2017)

- Mog, Ashley & Lock Swarr, Amanda (2008) Threads of Commonality in Transgender and Disability Studies. *Disability Studies Quarterly* 28:4. <http://www.ds-q-sds.org/article/view/152/152>
- Muižnieks, Nils (2012) *Report by Nils Muižnieks, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his visit to Finland from 11 to 13 June 2012*. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1977837> (haettu 13.2.2017)
- (2009) Undoing Theory: The "Trans-gender Question" and the Epistemic Violence of Anglo-American Feminist Theory. *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* 24:3, 11–32.
- Nousiainen, Anu (2016) Ei tyttö eikä poika – moni suomalaislapsi syntyy ilman sukupuolta. *Helsingin Sanomat* 2.1.2016. <http://www.hs.fi/kuukausiliite/art-200002876933.html> (haettu 13.2.2017)
- Pimenoff, Veronica (2008) *Geschlechtsumwandlung in Finnland 1970–2002. Eine historische und empirische Studie zu Geschlechtsumwandlungen unter den Regelungen des Kastrationsgesetzes bis zur Einführung des finnischen Transsexuellengesetzes*. Ulm: Dissertation/Open Access Repositorium der Universität Ulm.
- Pirskanen, Jaana (2005) *Sukupuolieron ongelma. Sukupuolisuuden tarkastelua Judith Butlerin ja Luce Irigarayn teorioiden avulla*. Filosofian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Purovaara, Enne Ilo (2014) *"Jotain siltä väliltä" – Muunsukupuolisia näkökulmia suomalaiseen sukupuoliuskontoon*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201611102991>
- Rastas, Merja (1992) *Oikeus oman identiteetin mukaiseen elämään. Tutkimus transseksuaalien elämästä ja asemasta Suomessa*. Raportteja 1992/55. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.
- Raymond, Janice (1979) *The Transsexual Empire: The Making of the She-Male*. Boston: Beacon Press.
- Redden, Molly (2016) Transgender Americans Fear for Safety after Trump Win: "We Are Traumatized". *The Guardian* 10.11.2016. <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/10/transgender-rights-lgbt-donald-trump-presidency> (haettu 13.2.2017).
- Repo, Jemima (2016) *The Biopolitics of Gender*. Cary: Oxford University Press.
- Ripatti, Ale (2014) *"Mun sukupuoli on jossain ihan muu-
alla kuin mun genitaaleissa" – Nuorten transmiesten näkemyksiä sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetistä*. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön opinnäyte-työ, Mikkelin ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201404114202>
- Ring, Trudy (2017) Trans Woman Murdered in Mississippi: First of 2017. *The Advocate* 6.1.2017. <http://www.advocate.com/transgender/2017/1/06/trans-woman-murdered-mississippi-first-2017> (haettu 13.2.2017).
- Rissanen, Jouna (2012) *Intersukupuolisten tiedontarpeet ja tiedonhankinta*. Informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-22553>
- Russo, Francine (2017) Where Transgender Is No Longer a Diagnosis. *Scientific American* 6.1.2017. <https://www.scientificamerican.com/article/where-transgender-is-no-longer-a-diagnosis/> (haettu 13.2.2017).
- SET (2016) *Tutkimusryhmä*. <https://scienceembodiment.wordpress.com/tutkimusryhma/> (haettu 9.12.2016).
- Seta (2015) *Maltalle yksimielisesti maailman paras translaki – myös Suomessa vaaditaan lakiuudistusta*. <http://seta.fi/maltalle-yksimielisesti-maailman-paras-translaki-myo-suomeen-vaaditaan-lakiuudistusta/> (haettu 15.12.2016).
- Seta (2016) *YK:n kidutuksen vastainen komitea: transnuorten tilanne hälyyttävä Suomessa*. <http://seta.fi/ykn-kidutuksen-vastainen-erityisraporttija-transnuorten-tilanne-halyyttava-suomessa/> (haettu 13.2.2017)
- Silkola, Jaika (2014) *Intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeus*. Julkisoikeuden/lääkintäoikeuden pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201410171452>
- Simmons, Holiday & White, Fresh! (2014) *Our Many Selves*. Teoksessa Erickson-Schroth, Laura (toim.) *Trans Bodies, Trans Selves. A Resource for the Transgender Community*. New York: Oxford University Press, 3–23.
- STM (2015) *Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytykset. Työryhmän loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:23. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM (2016) *Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016–2019*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2016:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Steinmetz, Katy (2014) *The Transgender Tipping Point*. *Time Magazine*, 29.5.2014.

- Stone, Susan (2006[1991]) *The Empire Strikes Back: A Posttranssexual Manifesto*. Teoksessa Stryker, Susan & Whittle, Steven (toim.) *The Transgender Studies Reader*. New York: Routledge, 221–235.
- StopIGM.org (2016) *Stop Intersex Genital Mutilations in Children's Clinics!* <http://stop.genitalmutilation.org/> (haettu 15.12.2016).
- Stryker, Susan (2006) (De)Subjugated Knowledges. An Introduction to Transgender Studies. Teoksessa Stryker, Susan & Whittle, Steven (toim.) *The Transgender Studies Reader*. New York: Routledge, 1–17.
- (2004) Transgender Studies: Queer Theory's Evil Twin. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 10:2, 212–215.
- Stryker, Susan & Aizura, Aren Z. (2013) Introduction: Transgender Studies 2.0. Teoksessa Stryker, Susan & Aizura, Aren Z. (toim.) *The Transgender Studies Reader* 2. New York: Routledge, 1–12.
- Stryker, Susan & Currah, Paisley (2014) Introduction. *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 1:1–2, 1–18.
- Suhonen, Sami (2007) (nimellä Malla) Transsukupuolisuuden näkymätön historia. Teoksessa Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like, 53–65.
- Sullivan, Nikki (2008) The Role of Medicine in the (Trans)Formation of "Wrong" Bodies. *Body & Society* 14:1, 105–116.
- Susi, Markus (2014) *Transsukupuolisen position muotoutuminen materiaalis-diskursiivisesti*. Sukupuolentutkimuksen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014111946409>
- Tainio, Luca (2014) *Naiseuden, mieheyden ja trans* sukupuolisuuden diskursiivinen rakentuminen sukupuolentutkimuksen pro gradu -tutkielma*, Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201412112419>
- (2013) Dikotomisesta transsukupuolisuudesta queeriin transgenderiin? Paradigmamuutoksen mahdollisuus lääketieteen tavassa käsitteellistää trans*kokemusta. *SQS: Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 7:1–2, 18–29. <http://journal.fi/sqs/article/view/50795>
- Tasa-arvovaltuutetun toimisto (2012) *Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta*. Helsinki: Tasa-arvovaltuutetun toimiston julkaisu.
- Toriseva, Roosa (2013) *Könets (konstgjorda) normalitet – könstänkandet i den finländska medicinska interköns-kontexten*. Naistutkimuksen pro gradu -tutkielma, Åbo Akademi. <https://www.academia.edu/29773415/>
- Translaki.fi (2017) *Itsemääräämisoikeus sukupuoleen kuuluu kaikille*. <https://translaki.fi> (haettu 13.2.2017)
- Transrespect.org (2016) *Trans Murder Monitoring Update: Trans Day of Remembrance 2016*. <http://transrespect.org/en/research/trans-murder-monitoring/> (haettu 7.2.2017).
- Trasek (2017) *Käsitteitä*. <http://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/> (haettu 13.2.2017)
- Törmä, Sinikka, Huotari, Kari, Tuokkola, Kati & Pitkänen, Sari (2014) *Ikäihmistien moninaisuus näkyväksi – Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveystaloudessa*. Sisäministeriön julkaisuja 14/2014. Helsinki: Grano Oy.
- Valentine, David (2007) *Imagining Transgender. An Ethnography of a Category*. Durham & London: Duke University Press.
- Vilkkä, Hanna (2006) *Keho: Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vähäpassi, Emmi (2013) Creating a Home in the Borderlands? Transgender Stories in the Original Plumbing Magazine. *SQS: Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 7:1–2, 30–41. <http://journal.fi/sqs/article/view/50796>
- Välimäki, Susanna (2013) Listening to Transgender Utopia in Boys Don't Cry. *SQS: Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 7:1–2, 1–17. <http://journal.fi/sqs/article/view/50794>
- Whittle, Stephen (2006a) Foreword. Teoksessa Stryker, Susan & Whittle, Steven (toim.) *The Transgender Studies Reader*. New York: Routledge, xi–xvi.
- (2006b) Where Did We Go Wrong? Feminism and Trans Theory – Two Teams on the Same Side? Teoksessa Stryker, Susan & Whittle, Steven (toim.) *The Transgender Studies Reader*. New York: Routledge, 194–202.
- Wickman, Jan (2001) *Transgender Politics: The Construction and Deconstruction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Ålgars, Monica (2012) *Shapes and Sizes: Body Image, Body Dissatisfaction and Disordered Eating in Relation to Gender and Gender Identity*. Turku: Åbo Akademi University.